

Gesinne wat misdadig geweld oorleef - 'n Narratief-Pastorale soeklig

deur

Rudolph Opperman

Voorgelê as gedeeltelike vervulling van die vereistes
vir die graad

Philosophiae Doctor in Praktiese Teologie (Pastorale Gesinsterapie)

aan die

Fakulteit Teologie
Universiteit van Pretoria

Promotor : Prof. JC Müller
Departement : Praktiese Teologie

Pretoria
September 2000

Dankie

Ek wil graag aan die einde van hierdie studie vir die volgende persone en instansies dankie sê:

- My vrou, Antoinette en ons kinders Christa, Claudi en Barend. Dankie vir julle aanmoediging en dankie dat julle met my afskeptydjies tevrede was.
- My ma, Claudine, vir haar voortdurende ondersteuning en belangstelling.
- Prof. Julian Müller wat as promotor duidelike leiding gegee het. Dit was vir my 'n groot voorreg om onder sy leiding en kundigheid hierdie navorsing te kon aanpak.
- My mede-studente wat as 'n klankbord en 'n forum gedien het, waar idees getoets en deurgepraat kon word.
- Me Thea Heckroodt, me Jacqueline Theunissen en mnr Philip de Villiers van die Merensky-Biblioteek, wat uit hulle pad gegaan het om vir my die nodige bronne te bekom en aan te stuur.
- Me Ena Kunz, wat met haar kundigheid meer as net taalversorging gedoen het. Sy het ook deur haar opregte belangstelling vir my aangemoedig om die studie te voltooi.
- Me Emelia Swanepoel, vir die vertaling van die opsomming van die proefskrif.

- My kollega, ds. Chris Harris, wat partykeer swaarder moes trek wanneer ek nie beskikbaar was nie. Hy kon ook saam met my 'n klip uitspoeg as ek moedeloos geword het.
- Mnre. Koos en Hannes Pretorius, wat op 'n kritieke stadium gehelp het met die duplisering van die proefskrif.
- Die gemeente Potgietersrus-Suid wat my toegelaat het om die studie te kon aanpak.
- Almal wat bereid was om hulle seer stories met my te deel.
- Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, wat deur gedeeltelike finansiering, hierdie studie waarin 'n eie mening gereflekteer kon word, moontlik gemaak het.
- Aan God al die eer!

Opsomming

In die verhandeling word Narratief-pastorale navorsing gedoen oor gesinne wat misdaadgeweld oorleef het. In 'n land waar misdaadgeweld nie 'n vreemde verskynsel is nie, word dit al hoe meer nodig dat leraars en ander persone in die helpende professies toegerus sal wees om gesinne wat deur misdaadgeweld getref is, by te staan. Hierdie navorsing hoop om 'n bydrae in hierdie verband te lewer.

In hoofstuk 1 val die soeklig op die aanloop tot die navorsing, die plasing van die navorsing binne die prakties-teologiese raamwerk, die doel van die ondersoek en die navorsingsverloop.

In hoofstuk 2 word woorde en konsepte wat in die navorsing gebruik gaan word, soos eerste-, tweede- en derde-orde kubernetika en hoe dit verband hou met die narratief-pastorale gesigspunte, nader toegelig. Begrippe soos gemeente, gesin, geweld, slagoffer en *survivor*-gesinne, word ook bespreek.

Omdat die navorsing binne die veld van die gesinsterapie val, is 'n hoofstuk oor die gesin meer volledig uitgewerk. Deurentyd word daar verwys na die invloed wat misdaadgeweld op die gesin sou hê. Hoofstuk 3 gee dus aandag aan gesinne in die Bybelse tyd en ook aan moderne gesinne. Die ontwikkeling van die gesin se eie storie kom aan die orde, asook die rol wat die geloofsgemeenskap speel wanneer 'n gesin deur misdaadgeweld getref sou word.

In hoofstuk 4 word onder andere nagegaan wat die Bybel sê oor begrippe soos geweld, vrede, lyding en hoop - veral waar dit in verband gebring is met slagoffers van misdaadgeweld. Hierdeur is gepoog om die sieninge, aannames en "beliefs" wat deur die Christelike tradisie en dan veral die Bybel oor die onderwerp te sê het, aan die woord te stel.

In hoofstuk 5 is verder gepoog om die huidige situasie te ondersoek met betrekking tot misdaadgeweld. Na die afdeling oor fisiese geweld en die verskillende modelle hoe dit hanteer kan word, kom 'n afdeling oor strukturele geweld aan die orde. Hier is veral gepoog om die invloed wat die sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika op die geweldsituasie in die land het, te beskryf.

Vanaf hoofstuk 6 word met behulp van 'n pastorale narratiewe benadering, ondersoek gedoen na gesinne wat misdadageweld oorkom (*survive*) het. Daar word aan die hand van gevallestudies, 'n sistematies-gestruktureerde, hermeneutiese proses, beskryf waar misdadageweld wat een of meer lede van 'n Christen-gesin getref het, pastoraal-teologies te verhelder en te vernuwe, sodat die slagoffer en sy gesin hulle verhaal kan herinterpreteer en sinvol voortgaan (*survive*).

Omdat pastorale sorg egter breër as net pastorale beraad is, is in die laaste hoofstuk voorstelle gemaak hoedat die pastor en die geloofsgemeenskap

- sorg kan dra vir die individu en sy/haar gesin wat deur misdadageweld getref is,
- sorg vir die gemeenskap van die gelowiges wat die gesin wat deur misdadageweld getref is, moet ondersteun,
- sorg vir die Christelike tradisie en
- sorg vir die "issues" en bekommernisse van die kulturele konteks waarbinne alles plaasvind.

Wanneer daar narratief-pastoraal na gesinne wat deur misdadageweld getref is, gekyk word, gaan daar heelwat moontlikhede oop waarbinne gesinne heel kan word:

- Tydens pastorale gesprekke met die gesin kan hulle deur die vertel en herinterpretering van hul verhale, tot 'n nuwe verstaan kom en op 'n nuwe manier heel word.
- Wanneer 'n geloofsgemeenskap sy taak reg verstaan, kan gesinne wat deur misdadageweld getref is, gekoester en versterk word.
- Wanneer 'n land stukkend is as gevolg van armoede en geweldmisdad, kan die pastor as geloofsleier, die geloofsgemeenskap mobiliseer om by gemeenskapsprojekte wat dié sake aanspreek, betrokke te raak.
- As geloofsleier kan die pastor 'n groot rol speel om 'n versterkte kulturele denkwysse aan te spreek, sodat mense weer nuut kan dink oor die geweldsituasie waarin ons land verkeer.

Synopsis

In this dissertation narrative-pastoral research is done on families that have survived criminal violence. In a country where criminal violence has become a common occurrence, it has become increasingly necessary for pastors and other persons in supportive professions, to become fully equipped, to give comfort and succour to families that have been victims of criminal violence. This research endeavours to make a contribution in this respect.

Chapter 1 highlights the approach to the research within the practical-theological framework, the goal of the research and the course it follows.

Chapter 2 explains words and concepts that will be used in the research, such as first, second and third order cybernetics. It also explains the relevance between these words and concepts and the narrative-pastoral viewpoints. Concepts such as congregation, family, violence, victim and survivor-families, are discussed.

As the research falls within the field of family therapy, the concept of the family is expounded in more detail in the next chapter. There is continual reference to the influence that criminal violence would have on a family. Chapter 3 therefore devotes attention to families during the Bible times, as well as to modern families. The development of the family's own story also receives attention. So does the role played by the congregational family, when a family experience criminal violence.

Chapter 4 focusses inter alia on the Bible's views on concepts such as violence, peace, suffering and hope - especially where they concern victims of criminal violence. Thus the research endeavours to reveal the views, suppositions and beliefs of Christian tradition and the Bible itself, on this topic.

Chapter 5 continues the examination of the current situation regarding criminal violence. Following a section on physical violence and models to cope with it, there is a section on structural violence, in which an attempt is made to describe the influence which socio-political changes in South Africa are having on the violence rate in this country.

From Chapter 6 onwards research is done with a pastoral-narrative approach on families who

have survived criminal violence. Case studies are employed to describe a systematically structured hermeneutical process, in which one or more members of a Christian family suffered criminal violence, where pastorally-theologically enlightened and renewed, so that the victims and their families were able to re-interpret their stories and survive meaningfully.

As pastoral care entails more than mere narrative, the last chapter consists of suggestions on how the pastor and the congregational family can

- care for the individuals and families who have suffered criminal violence,
- nurture the community of believers who must support the victims of criminal violence,
- see to Christian traditions and
- see to the issues and anxieties of the cultural context within which everything takes place.

When families who have suffered criminal violence are viewed narrative-pastorally, several possibilities within which such families can become whole again, become apparent:

- Pastoral conversations with the family may help them to reach new understanding and become whole again in a new way by telling and re-interpreting their stories.
- When a congregational family fully understands its task, families who have suffered criminal violence, may be cherished and strengthened by it.
- When a country is shattered as a result of poverty and criminal violence, the pastor, as a religious leader, may mobilise the congregational family to become involve in communal projects which address these problems.
- As religious leader the pastor may play an important role in changing the rigid cultural mental attitude, so that people may be able to see the violence in our country from a new perspective.

INHOUDSOPGAWE

	Bladsy
Dankie	i
Opsomming	iii
Synopsis	v
Hoofstuk 1	
Inleiding	
1. Aanloop tot die navorsing	4
1.1 Persoonlike ervaring	4
1.2 Landsomstandighede	7
2. Plasing van die navorsing.	9
2.1 Plasing binne die prakties-teologiese raamwerk	9
2.2 Prakties-teologiese benadering	11
2.2.1 Inleiding	11
2.2.2 Benaderings binne die praktiese teologie	11
2.2.2.1 Benaderings rondom die teorie-praxis	11
2.2.2.1.1 Zeffass	12
2.2.2.1.2 Riet Bons-Storm	13
2.2.2.1.3 G.D.J. Dingemans	13
2.2.2.1.4 Suid-Afrikaanse Praktiese Teoloë	14
2.2.2.2 Narratiewe benadering	16
3. Doel van die ondersoek	18
4. Navorsingsverloop	19
4.1 Geesteswetenskaplike oriëntasie	20
4.1.1 Positivistiese navorsing	20
4.1.2 Anti-positivistiese navorsing	21
4.2 Kwalitatiewe navorsing	23
4.3 Empiriese navorsing	24
5. Opbou van die proefskrif	25
4. Gemeente	53
5. Gesin	56

6	Geweld	57
6.1	Moord	57
6.2		
6.3		
Hoofstuk 2		
Soeklig op toepaslike begrippe en konsepte		
1.	Inleiding	26
2.	Eerste-, Tweede- en Derde Orde Kubernetika	26
2.1	Verskuiwing van denke.	26
2.2	Eerste Orde Kubernetika.	27
2.2.1.	Reduksionisme of atomisme	27
2.2.2.	Lineêre oorsaaklikheid	27
2.2.3.	Neutrale objektiwiteit	28
2.3	Tweede Orde Kubernetika	28
2.3.1	"Eko"	30
2.3.2	"Sistemies"	30
2.3.2.1	Organisasie en struktuur	32
2.3.2.2	Struktuurdeterminisme	32
2.3.2.3	Outonomie	32
2.3.2.4	Strukturele koppeling	32
2.3.2.5	Konstruktiewisme	33
2.4	Derde Orde Kubernetika	33
2.4.1	Taal	34
2.4.2	Stories	36
3.	Narratief pastorale gesigspunt	38
3.1	Pastor	38
3.1.1	Die Pastor as ampsdraer	39
3.1.2	Die Pastor en die Narratiewe pastoraat	41
3.1.3	Die pastor en sy eie storie	43
3.2	Narratiewe pastoraat	44
3.2.1	Milton Erickson	45
3.2.2	Charles V. Gerkin	46
3.2.3	Michael White	48
3.2.4	Ivan Boszormenyi-Nagy	49
3.2.5	Julian C. Müller	50
4.	Gemeente	53
5.	Gesin	56

6.	Geweld	57
6.1	Moord	57
6.2	Aanranding	58
6.3	Roof	58
2.	Gesinne in die Bybelse tyd	63
2.1	In Sosiaal-Psiologiese perspektief	63
7.	Slagoffer	59
7.1	Direkte slagoffer	59
7.2	Indirekte slagoffer	59
2.1.2.1	Die rol van die verbond	69
8.	"Survivor gesinne"	61
2.1.2.2	Gesinsperspektiewe in die Nuwe Testamentiese tydperk	74
2.1.2.1	Perspektiewe wat Jesus op die gesin bring	75
2.1.2.2	Perspektiewe wat Paulus op die gesin bring	76
2.1.4	Ander gesinsaspekte om grensreëls te interpreteer	81
2.1.4.1	Verbond	81
2.1.4.2	Skedering	82
2.1.4.3	Verlossing	83
2.1.4.4	Praktiese	84
3.	Die "moderne" gesin	85
3.1	Hoe lyk die moderne gesin?	88
3.1.1	Geloofstelsels	89
3.1.2	Omgewingsinvloede	90
3.1.3	Gesinne van herkoms	93
3.1.4	Gedragsewings	97
3.1.4.1	Komplementêre verhoudings	97
3.1.4.2	Sinnelose verhoudings	98
3.1.4.3	Wederkerige verhoudings	99
3.1.5	Emosie-reëls verbindings	99
3.1.5.1	"Engagement"	99
3.1.5.2	"Disengagement"	100
3.1.6	Die uitgebreide gesin as struktuur	101
3.1.7	Die geloofsgemeenskap as 'n sisteem	102
3.1.8	Die geloofsgemeenskap en nasieageweld	103
4.	Die ontwikkeling van die gesin so 'n storie	104
4.1	Aanpassing by verandering	105
4.2	Die rol van die geloofsgemeenskap	107

Hoofstuk 3: Soeklig op die gesin

1.	Inleiding	62
2.	Gesinne in die Bybelse tyd	63
2.1	'n Sosiaal-Psigologiese perspektief	63
2.1.1	Algemene waarhede	66
2.1.2	Gesinsperspektiewe in die Ou Testamentiese tydperk	67
2.1.2.1	Die beginsel van korporatiewe verantwoordelikheid	67
2.1.2.2	Die rol van die verbond	69
2.1.2.3	Die vaderfiguur in die gesin	72
2.1.3	Gesinsperspektiewe in die Nuwe Testamentiese tydperk	74
2.1.3.1	Perspektiewe wat Jesus op die gesin bring	75
2.1.3.2	Perspektiewe wat Paulus op die gesin bring	79
2.1.4	Ander gesigshoeke om gesinslewe te interpreteer	81
2.1.4.1	Verbond	81
2.1.4.2	Skepping	82
2.1.4.3	Verlossing	83
2.1.4.4	Pneumatologie	84
3.	Die "moderne" gesin	85
3.1	Hoe lyk die moderne gesin?	88
3.1.1	Geloofsisteme	89
3.1.2	Omgewingsinvloede	92
3.1.3	Gesinne van herkoms	95
3.1.4	Gedragsverbindings	97
3.1.4.1	Komplementêre verhoudinge	97
3.1.4.2	Simmetriese verhoudinge	98
3.1.4.3	Wederkerige verhoudinge	98
3.1.5	Emosionele verbindings	99
3.1.5.1	"Enmeshment"	99
3.1.5.2	"Disengagement"	100
3.1.6	Die uitgebreide gesin as steunstelsel	101
3.1.7	Die geloofsgemeenskap as 'n sisteem	102
3.1.8	Die geloofsgemeenskap en misdaadgeweld	103
4.	Die ontwikkeling van die gesin se eie storie	104
4.1	Aanpassing by verandering	105
4.2	Die rol van die geloofsgemeenskap	107

Hoofstuk 4

Soeklig op Bybelse begrippe wat figureer by “survivors” van misdadageweld

1.	Inleiding	108
2.	Geweld	109
2.1	Gewelddadige samelewing in die Bybelse tyd	109
2.2	Jesus en geweld	111
3.	Vrede	114
3.1	Restitusie	114
3.2	Vergifnis	117
3.3	Versoening	120
3.3.1	Kerugmatiese verkondigingsmodel	120
3.3.2	Eduktiewe relasiemodel	121
3.3.3	Pneumatologiese model	122
3.4	Geregtigheid	128
3.4.1	Geregtigheid in die Ou Testamentiese tyd	128
3.4.2	Geregtigheid in die Nuwe Testamentiese tyd	129
3.4.3	Die bron van geregtigheid	130
3.4.4	Die wese van geregtigheid	131
3.4.5	Die gestaltes van geregtigheid	131
3.4.5.1.	Geregtigheid en straf	131
3.4.5.2.	Gelykheid en ongelykheid	132
3.4.5.3.	Karakter van die wet	132
3.4.5.4	Verskeidenheid van geregtigheidsgestaltes	133
3.4.6	Geregtigheid en liefde	134
4.	Lyding	135
4.1	Die Bybel en lyding	135
4.2	Die teodisee vraagstuk	136
4.3	Pastoraat en lyding	141
4.4	Lyding en die geloofsverhaal	144
5.	Hoop	145
5.1	Hoop in die Ou Testament	145
5.2	Hoop in die Nuwe Testament	146
5.3	Terapeutiese dimensies van Christelike hoop	147
5.3.1	Hoop en wanhoop	147
5.3.2	Hoop en verbeelding	150
5.3.3	Verbeelding en verandering	152

Hoofstuk 5

Soeklig op Geweld

1.	Inleiding	153
2.	Fisiese geweld	154
2.1	Post traumatiese stres-sindroom (PTSS)	156
2.2	Stres-persoon-reaksie-model	159
2.3	Kübler-Ross se model	160
2.4	Traumatiese stres-respons model	162
3.	Geweld-trauma en die gesin-sisteem	164
4.	Strukturele geweld	168
4.1	Sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika en geweld	169
4.1.1	Instink-gedrewe geweld	175
4.1.2	Geweld as aangeleerde gedrag	176
4.1.3	Geweld as reaksie op frustrasie	176
4.1.4	Geweld as mag	177
4.1.5	Geweld as kommunikatiewe gebeure	178
4.1.6	Geweld en liefde	178
5.	Geweld en die rol van die geloofsgemeenskap	179

Hoofstuk 6

Soeklig op 'n Pastoraal - Narratiewe benadering

1.	Inleiding	182
2.	Narratiewe benadering	183
2.1	Ontwikkeling van die Narratiewe benadering aan die hand van die linguistiese teorie	184
2.2	Die Narratiewe benadering in die praktyk	186
2.2.1.	Die sirkulêre verhaal	189
2.2.2	Die kronologiese verhaal	191
2.2.3	Die grafiese verhaal	192
2.2.3.1	Genogram	192
2.2.3.2	Ekokaart	192
2.2.3.3	Lewenslyn	193
2.2.4	Die eko-sistemiese verhaal	194
2.2.4.1	Dekonstruksie	195
2.2.4.2	Dekonstruktiewe luister	197
2.2.4.3	Dekonstruktiewe Vraagstelling	197
2.2.5	Die Ge-eksternaliseerde verhaal	198
2.2.6	Die geloofsverhaal	199
2.2.7	Die hipotetiese verhaal	204
2.3	Interkulturele gesprekvoering en die narratief	204
2.3.1	Vooroordele	208
2.3.2	Verandering	209
3.	<i>Pastoraal-Narratiewe benadering</i>	211
3.1	Geloofswaardes	212
3.2	"Unique outcomes"	214
3.2.1	Historiese unieke oplossings	214
3.2.2	Huidige unieke oplossings	215
3.2.3	Toekomstige unieke oplossings	215
3.3	Die rol van die Heilige Gees in die pastoraat	216

Hoofstuk 7

Soeklig op Sorg van “Survivor”-gesinne

1.	Inleiding	218
2.	Die “verstaan” van “survivor”-gesinne	220
3.	Die praxis in die konkrete situasie	223
3.1	Sorg aan die individu en gesin as mikrosisteem	225
3.1.1	Benutting van bronne	225
3.1.2	Stabiliteit	226
3.1.3	Persepsie	226
3.1.3.1	Help die gespreksgenoot om die noodverhaal te vertel	228
3.1.3.2	Help die gespreksgenoot om die verledeverhaal te vertel	229
3.1.3.3	Help die gespreksgenoot om die toekomsstorie in die verledestorie te ontdek	230
3.1.3.4	Help die gespreksgenoot om die verledeverhaal te herinterpreteer	230
3.1.3.5	Nooi die gespreksgenoot uit om aan die hand van die toekoms en toekomsdrome te gesels	233
3.2	Sorg deur die gemeente as meso-sisteem	233
3.2.1	Informele omgee-netwerk	234
3.2.1.1	Geheue	235
3.2.1.2	Verandering	236
3.2.1.3	Konflik	237
3.2.1.4	Hoop	238
3.2.2	Rituele en liturgiese handeling	245
3.3	Sorg in die land as makrosisteem	249
3.3.1	Armoede	250
3.3.2	Ontstaan van ‘n geweldskultuur	251
3.3.3	Apartheidsdenke	252

Hoofstuk 8

Refleksie op die navorsing

1. Inleiding 257
2. Kritiese refleksie op die navorsing 258
3. Kritiese refleksie op die navorser 261

Bibliografie 264

Bylaag 1 : Vraelys oor misdaadgeweld 275

Bylaag 2 : Questionnaire about criminal violence 282

The calf path

one day through the primal wood
a calf walked home as good calves should

but made a trail all bent askew
a crooked trail as all calves do.

Since then three hundred years have fled
and I infer the calf is dead.

But still he left behind a trail
and thereby hangs my moral tail.

The trail was taken up next day
by a lone dog that passed that way;

and then a wise bell wether sheep
pursued the trail o'er vale and steep

and drew the flock behind him, too
as good bellwethers always do.

and from that day, o'er hill and glade,
through these old woods a path was made.

and many men wound in and out,
and dodged and turned and bent about,

and uttered words of righteous wrath
because 'twas such a crooked path;

but still they followed ... do not laugh,
the first migrations of that calf.

this forest path became a lane,
that bent and turned and turned again.

this crooked lane became a road,
where many a poor horse with his load
toiled on beneath the burning sun
and travelled some three miles in one.

and thus a century and a half
they trod the footsteps of that calf.

the years passed on in swiftness fleet;
the road became a village street;

and this, before men were aware,
a city's crowded thoroughfare.

and soon the central streets was this
of a renowned metropolis,

and men two centuries and a half
trod in the footsteps of that calf.
a hundred thousand men were led
by one calf near three centuries dead.

for men are prone to go it blind
along the calf-paths of the mind

and work away from sun to sun
to do what other men have done

they follow in the beaten track,
and out and in, and forth and back,

and still their devious course pursue
to keep the path that others do

they keep the path a sacred groove
along which all their lives they move,

but how the wise old wood gods laugh
who saw the first primeval calf.

- Author unknown.